

O založení Broumova

(aneb Proč neznáme přesný rok)

Broumovský zpravodaj (Muzeum Broumova)

První zmínka o Broumově je datována do poloviny března roku 1256, kdy břevnovský opat Martin předal řemeslníku Rudgerovi 50 lánů lesa při řece Stěnavě poblíž trhové vsi nazývané Brunow (v latinském originále *villam forensem, quae Brunow vulgariter vocatur*). O Broumově se tak vlastně poprvé dozvídáme ze zprávy o založení Gerosdorfu, později Grossdorfu (česky Velká Ves). Přesný vznik samotného Broumova nelze zjistit, žádné dochované záznamy se o tom nezmiňují, jestliže je ale v březnu 1256 připomínán jako již existující trhová ves, musel být Broumov založen nejpozději v roce předchozím.

Původní darovací listina opata Martina se nedochovala, ale její obsah známe ze zápisu, pořízeného některým z mnichů na zadní straně pergamenového kodexu nazývaného *Super cantica canticorum*. Tento nábožensko-filozofický rukopis byl původně součástí polické klášterní knihovny a jeho zadní volná strana posloužila ke stručným záznamům o zakládání vesnic na Broumovsku a hranicích klášterního majetku. Dnes je kodex uložen v rukopisném oddělení Národní knihovny v Praze.

Středověké dějiny Broumova

Falešná darovací listina pro Polici z roku 1213 - podle této listiny měl okolo roku 1213 darovat král Přemysl Otakar I. tuto krajinu břevnovskému klášteru spolu s vesnicemi Provodov a Nesvačilov pod Dobenínem. Tento tzv. „újezd“, o kterém píše panovník, že je jeho (*circuitum meum*), se pravděpodobně rozkládal v hranicích: *od hory Knína až k jeskyni, která slouže Rosochatec, odtud pak s jedné strany aby klášteru náležela polovice vody řečené Dřewič od počátku této vody až k řece Medhuji, a s druhé strany krajina od pramenů řeky Stenawy až k potoku Božanowu i až k horám Stěnam, a od těch hor až k místu řečenému Přívrať a od toho místa jak teče okolo potůček nazvaný Stekelnice, až kde wpadá do Medhuje.*

Celkové ohraničení je v některých ohledech dost vágní. Wáclaw Wladiwoj Tomek (historik a archivář, 1818 - 1905) sám nedokázal přesně lokalizovat horu Knín a jeskyni Rozsochatec. Josef Vítězslav Šimák (historik a profesor UK, 1870 - 1941), pak horu Knín přiřadil k hoře Krupné. Velmi sporná je lokalizace od pramenů Stěnavy (ta pramení poměrně daleko na severu ve Slezsku). Zároveň by újezd zahrnul i území Stárkovska, Teplicka a Adršpaška.

Ač je první listina zfalšována, má reálné jádro, a patrně i existovala. Přemysl Otakar I. v ní uděluje Břevnovu polický újezd, a že tak učinil roku 1213 je velmi pravděpodobné, ale listina o tom je falzem, falzem tím zajímavějším, že její datum se vyskytuje i ve Vokounově verzi kroniky břevnovské (kde je Přemysl Otakar I. pojmenován *Przemysl qui et Otakar*). Jejím základem byla nepochybně pravá listina Přemyslova, jíž Břevnovu daroval Policko. Toto darování mělo mnohem užší rozsah, než na jaký si činila nárok později podvržená listina, kladená též k roku 1213. Ačkoli Tomek dříve připouštěl i jiné možnosti (postup části statků od kláštera), ve své konečné formulaci se spíše klonil k mínění, že se statky, uvedené v cizí držbě, nejspíše nikdy nedostaly do klášterní držby. Víme-li však, že listina z roku 1213 je falzum, vyvodíme z toho, že tu šlo o dodatečné klášterní nároky i na území, které klášteru

nikdy předtím v určité formě Přemyslem Otakarem I. uděleno nebylo, ani na západ od Metuje, ani na východ od Stěn.

Kdy falzum samo vzniklo, pomáhá určit i jeho další rozbor. Zajímavé údaje, že se nové vsi vysazují za Stěnami v „polickém lese“, jsou náznakem, jenž v listině z roku 1213 zatím nachází jen nejistou oporu v údajích, že východní hranicí polického újezdu je linie od pramenů Stěnavy až k potoku Božanovu. V tom se jevila snaha zahrnout i Broumovsko do rozsahu polického újezdu. V listině se tedy objevuje nárok navíc, a to legální pokračování kolonizace směrem za broumovské Stěny.

Je tedy nutné hledat zájemce o právní potvrzení kolonizace směrem na severovýchod od polického újezdu. Určitější formální stopy vedou k dalšímu z podvrhů opata Bavora. Zvláště však je dobový moment vyjádřen zmínkou o exempci (výňatek) Broumovska z pravomoci krajských úředníků a jeho podřízenosti jedině břevnovským opatům *tam in spiritualibus, quam in temporalibus* (tedy, jak v záležitostech duchovních, tak i světských).

To je výrazná obdoba k již známým nárokům, uplatňovaným opatem Bavorem ve falzech listin z r. 993, 1045 a 1048. Pochopitelně jména knížat Boleslava II. a Břetislava I. se tu nemohla ozvat při donaci (darování), spojované s rokem 1213. Ale to, co se jim v těch listinách přičítalo, to již mohlo být v povšechné formě naznačeno ve falzu k roku 1213, jehož smysl pak byl v listinách domněle starších konkrétně rozveden.

Je tedy znovu třeba zjistit vyloženě účelově vytvořené pasáže. Král Přemysl Otakar I. vyhověl opatově prosbě o podřízení kaple a jejího sboru Břevnovu a 22. května roku 1213 vydal darovací listinu. Znovu se zde objevují prvky známé ze zakládacích falz s pasážemi o svobodách, tedy pro všechny případy vhodně využitelných *libertates*: *To také mocí naší královské velebnosti ustanovujeme, aby ten celý okrsek i lidé v něm bydlící od všech daní zemských i sužování našich úředníků byli osvobozeni, a aby je páni zemští ničím neobtěžovali na ten způsob, aby ani poustevníci, ani zboží jejich nestálo po věčné časy pod žádným jiným člověkem než toliko pod svrchu jmenovaným opatem Chunonem a jeho budoucím náměstkem, jak ve světských, tak duchovních věcech.*

Tato pasáž je jasným vynětím z pravomoci zemských i královských úředníků a přímé podřízení břevnovskému opatovi. Je to imunita, která poskytuje velké možnosti. A ty potřebovali Břevnovští ke svému rozvoji velmi mnoho. Výrazně mlhavá je opět formule *tam in temporalibus quam in spiritualibus*.

Originál listiny se do dnešní doby nezachoval. Její latinský text známe až z konfirmační listiny Karla IV., datum v Praze 14. ledna 1351, kam byl inzerován spolu s další listinou z roku 1229. Ale i ta vznikla v břevnovském skriptoriu, pravděpodobně až za opata Bavora. To znamená, že i listina z roku 1229 je další v řadě falz. Jde o konfirmační listinu Václava I. danou v Hradci Králové. Václav I. potvrdil na žádost dobře známého opata Dluhomila, darování polického újezdu i obou vesnic Provodova a Nesvačilova jeho otcem, Přemyslem Otakarem I.: *quendam circuitum, vasta horrentem solitudine, qui Poliz vulgariter dicitur (jakýsi újezd děsící svou osamělou pustinou).*

Nejstarší pravá listina z roku 1253? - roku 1253 se stal břevnovským opatem Martin, kterého lze označit za hlavního iniciátora kolonizace na Broumovsku. Právě on požádal o přenesení královského trhu z Provodova (u Náchoda) do Police. Břevnov již předtím dostal vsi Provodov a Nesvačilov, jak o tom svědčí listina z roku 1213. Pokud jde o tento nový dar dvou vsí, Provodova a Nesvačilova, i v tom je již

patrná příprava k znění listiny z 6. září 1253. V této confirmaci Přemysla Otakara II. nešlo jen o přenesení trhu z Provodova do Police, jako spíše o neobyčejné rozšíření pojmu Policka i na Broumovsko. Bylo tedy třeba držet krok s dobou a při každé příležitosti si vyžádat aktuální confirmace a usilovat o další výhody v policko - broumovském „zájmovém sektoru“.

Avšak břevnovská kolonizační činnost za opata Martina přesáhla Stěny, za nimiž podobně opat koupí na klášter převedl majetková práva starší vrchnosti. Police začala podléhat v tomto „závodu“ se svým východním, výhodněji položeným soupeřem. Ten záhy se jí, třebas ne hned, snažil vyrovnat i v církevním ohledu a byl v tom podporován prozíravou přízní opata Bavora, jenž systematicky rozvíjel počiny svého předchůdce Martina. A to se dělo jak vysazováním nových osad, tak i zjednáváním právní opory klášterních nároků, nejen v německém Broumovsku, nýbrž i v českém Policku, zvlášť pomocí vhodných falz.

Pokračování oné „řetězové“ podpory falz je zhruba následující. Dalším falzem v řadě je hned listina z roku 1229, kterou „mladší král“ Václav I. potvrzuje Přemyslovu donaci, a to z jasného důvodu - právě pro výše zmíněné podepření Přemyslovy listiny z r. 1213.

Falzem je i listina Přemysla Otakara II., ještě jako mladšího krále z 6. září 1253 vydaná podle data před smrtí Václava I., tj. 22. září 1253. Listina je ke všemu „příjemeckého“ charakteru - opat Martin se na ní sám podílel. Objevují se v ní obraty známé z jiných břevnovských falz. Snad by tolik nevadila pasáž „...*pro hojný užitek břevnovského kláštera nařídili jsme ustanovit...*“, jako spíš několikrát mnohoznačná pasáž „...*o potvrzení všech svobod tak, jak jsou v privilegiích řečených králů*“ (míněni Václav I. a Přemysl Otakar I.) *obsaženy*“. Opět tedy přišla na řadu *omnimoda libertas*, tak „všestranně tvárná“ a s úspěchem používaná svoboda. Přišel však požadavek nejdůležitější - požadavek posunu sféry vlivu za Stěny - *Hemi*, *Heremi* (dnes Broumovské Stěny). To je pasáž: *cum omnibus suis attinentiis infra silvam Heremi et extra metas (s veškerou jeho pozorností na lesy pod skalami/stěnami a dalšími cíli)*.

Zde badatelé zbystrili pozornost, protože mohlo opět jít o výhodnou vsuvku. Spojení *extra constitutis*, což znamená „*vně ustanovených*“, evokuje ono rozšíření polického újezdu o Broumovsko - území za Stěnami (*Heremi*, *Hemi*). A v tom mohl být mlčky zahrnut i Broumov sám, ač dosud nebyl výslovně v břevnovských listinách zmíněný, a ač jinak se povolení trhu v něm nemohlo obejít bez přímého královského povolení. Přesto existuje názor v studiích Jindřicha Šebánka a Sáši Duškové, který jednoznačně obhajuje listinu z 6. září 1253. Tvrdí, že detailní grafický rozbor ukazuje, že nemohla být falzem opata Bavora, protože nebyla napsána později než v 60. letech 13. století. Nakonec vše obrátili tím, že odvolání na dar Přemysla a Václava je z té části listiny, která zřejmě náleží k původnímu (za pravé uznanému) jádru listiny. Nemůže tu tedy jít o odvolání na pozdní falza.

Také jim vadil neustále předávaný „fakt“, že totiž jméno *Hemi* či *Heremi* je jednoznačně ekvivalent pro Stěny, tedy dnešní Broumovské stěny. Jméno *Hemi* se objevuje u Ziegelbauera v přetisku listiny, ovšem s tím, že v samotné listině je text v tomto místě porušen. Prvně se objevuje jako *Heremi* v confirmaci Karla IV. z 14. ledna 1351. Šebánek a Dušková vyčítají předchůdcům, že pouze slepě kopírovali rovnici *Heremi/Hemi* = Stěny (sami navrhli, že se *silva Heremi* přece může klidně přeložit jako „pustý les“ či „les poustevníka“). Chybějící slovo však svazuje všechny badatele, aby mohli vyřknout jednoznačný soud.

Listina z roku 1260: budoucnost leží za horami - Břevnovští opati si dobře uvědomovali, že pokud by mohli dále kolonizovat krajinu v oblastech Broumova a získat potvrzení od krále, že tyto končiny mohou právoplatně vlastnit, dosáhnou dalšího velkého úspěchu. O legálním posunu směrem na severovýchod má svědčit konfirmační listina z 3. listopadu 1260. Avšak ani zde neváhal Rudolf Urbánek pochybovat a rozšířil tak svou již tak početnou skupinu falešných listin. Pokud by měl pravdu, že ani listina z roku 1253 ani z roku 1260 není pravá, jsou počátky Břevnova i břevnovské kolonizace v této oblasti nanejvýš skandální. Všechno by naznačovalo, že vyhotovení všech tří základních listin měl na svědomí až „démon diplomatiky“, opat Bavor.

Jak Urbánek uvádí, listina z r. 1253 je podezřelá, ale také další listina v řadě z roku 1260, jako nové potvrzení, má podivné znaky. Je jistě otázkou, proč bylo vystaveno toto další potvrzení v již tak krátké době. Zvláštností, těžko pochopitelnou u současníků Přemysla Otakara II., je forma *PRIMUZZL*, užitá o Přemyslu Otakaru I. a opakovaná i o vydavateli listiny samé, Přemyslu Otakarovi II. Jde o zvláštní tvar panovníkova jména. Písař se určitě nespletl, protože se tento tvar objevuje dvakrát. Zkomolení se vyskytuje spíše u jazykově cizích písařů v zahraničních kancelářích, když mají napsat pro ně složitější české jméno. V případě této listiny to opravdu vypadá, jakoby si písař, zjevně německý, fixoval v hlavě jméno panovníka jako *PŘIMÜSL*, a do listiny napsal *PRIMUZZL*. Také proto nepřikládám tomuto detailu v listině takovou váhu, která by rozhodovala o její falešnosti.

Rovněž novinkou je prý podle Urbánka uvedení jména Boleslavova s přídomkem *Pius* (Pobožný). Urbánek se ovšem příliš ukvapil, když považoval přídatné jméno *pius* za přídomek. Myslel tím, že patří do skupiny přídomků, které se dnes již tradičně přidávají k jménům Boleslavů - Boleslav I. Ukrutný, Boleslav II. Pobožný a Boleslav III. Ryšavý. V listině je takovéto větné uspořádání: *pius videlicet Boleslaus, quondam Boemorum dux, fundator monasterii Brevnovensis (zbožný to Boleslav, bývalý vládce Čech, zakladatel kláštera Břevnovského)*. Tím není jasně vyjádřeno, že jde o přídomek, spíš se to dá vysvětlit právě díky Boleslavově fundátorské činnosti. Za založení je mu přiznána zbožnost. Přesto lze uznat, že tyto obě nezvyklé pasáže přímo provokují ke kritice a pochybám o pravosti.

Nejvíce však zaujme pasáž o darech a svobodách, která zde znovu přichází na scénu. Rozumím tomu, že Urbánka jméno Boleslav muselo vždy vyprovokovat k zvýšené pozornosti. Tyto dary a svobody přece známe již z komplexu břevnovských falz. Svobody mlhavě specifikované, které mohou znamenat cokoli. Boleslavská privilegia jsou zde uvedena ve spojitosti s Břevnovem, ale přesto mělo jejich připomenutí evokovat jejich převedení na polický újezd a budoucí sesterskou oblast za Stěny. Boleslav obdařil Břevnov *amplis possessionum donationibus et dignis libertatibus (hojnými dary statků a patřičnými svobodami)* a něco podobného se mělo přenést na oblast Policka a nově zakládaného Broumova.

Co je tedy jádrem listiny? Přemysl Otakar II. potvrzuje všechna starší privilegia „se všemi ostatními statky, které jsou za horami a nazývají se v obecné řeči Stěny“. V tomto případě, na rozdíl od předchozího nejasného *Hemi*, se skutečně jedná o dnešní Broumovské Stěny.

Druhý bod, rovněž důležitý, obsahuje vynětí z právní a soudní pravomoci všech kladských úředníků a podřízení oblasti přímo břevnovskému opatovi. Ti neměli právo sahat na broumovské území polického proboštství, neměli tam soudit, ani vybírat poplatky. Další bod se týkal soudnictví. Pokud by vznikla hrdelní pře proti

jejich poddaným, měli právo na stání před soudem v Praze, nebo přímo před králem. Pokuty, ať peněžní nebo na majetku, měly náležet tehdejšímu opatovi Martinovi. Ať už legálně nebo podvodně, zvýšil se okruh pravomocí pro polické proboštví i mateřský Břevnov.

Osídlování Broumovska - na rozdíl od Policka nemá Broumovsko v našich pramenech podrobné vymezení. Pokud ho někde bylo třeba, tak to byl jeho severozápadní okraj. Jinak se všude okolo nalézaly hory. Vymezit ho jimi by nebylo těžké. Rovněž víme, že pro břevnovské opaty bylo výhodné blíže nespecifikovat hranice za Stěnami. O tom svědčí i údaj o pramenech řeky Stěnavy, který se nacházel až ve Slezku tj. na území dnešního Polska.

Pro poznání průběhu kolonizace musíme také v případě Broumovska použít několik pramenů, které by mohly znovu evokovat falzifikaci. Jsou ale v pravém smyslu pamětními aktovými opisy ze skutečných listin. Nacházejí se v břevnovském rukopise *Super Cantica canticorum* (výklad Šalamounovy *Písně písní*). Rukopis *Super Cantica canticorum* je kodexem, který se zřejmě původně nacházel v polickém proboštví. Některý z mnichů snad náhodně využil volného místa na posledním listu a zapsal buď celé opisy, nebo jen stručné výtahy listin o zakládání nových vesnic a hranicích majetku polického proboštví. V dnešní době jsou již zhola nečitelné, avšak jejich opis pořídil knihovník v 19. století.

Kolonisté Broumovska byli až na malé výjimky Němci, kteří užívali německého práva (*ius teutonicum*). Bývalo pravidlem, že lokátor vsi, pokud se podnik zdařil, získával dědičně rychtářství ve vsi. Rychtář (zvaný také šoltys či fojt) působil jako zástupce své vrchnosti a hrál vážnou úlohu v místním soudnictví. Patřil mu díl ze soudních pokut a k rychtě zpravidla náležely „svobodné“ (nepoplatné) lány, případně krčma, masný krám či jiná živnost. V oblasti Broumovska to bývaly i mlýny.

Vůbec prvním zaznamenaným kolonistou, známým jménem, byl Němec Trichelo. Dne 31. srpna 1255 mu byl dán k vykloučení les okolo potoků Statinný (*Zlatinni*) a Záhořova (*Zahorow*) a kolem řeky Stěnavy, a to právem dědičným. Je tu malá změna v tom, že už opat neužil pro tento les název Polický les (*silva Policensis*), ale les kostela Panny Marie v Polici (*silva domus sanctae Mariae de Polich*). Není to však rozdíl podstatný. Opat stanovil podmínku, že kolonista Trichelo po uplynutí 15 let od darování bude mít pro sebe jeden svobodný lán, s jedním mlýnem a jednou krčmou, pokud se tak ještě nerozhodlo. Z ostatních zbylých lánů pak platil tím způsobem, že každý šestý lán byl poplatný. Z něho měl platit v naturáliích 2 strychy (*mensurae*) pšenice, 2 strychy žita a 2 strychy ovsa. V penězích měl Trichelo povinnost odevzdávat opatovi půl hřivny stříbra pražské váhy a dvě třetiny ze soudních pokut, a to v denárech. Je jasné, že Trichelonova oblast byla na broumovské straně, o čemž svědčí uvedená řeka Stěnavy, ale jména potoků již dnes neexistují, takže lze jejich dnešní název pouze odhadovat. Prý v těchto místech založil Hynčice.

Druhým v pořadí byl jistý Konrád (*Chunradus*), který 4. září 1255 dostal od opata Martina k vykloučení polický les okolo potoka Křinice. Oproti jiným šoltysům měl mít tu výhodu, že mohl založit tolik svobodných lánů (*mansus*), kolik bude moci, aniž by ho jiní ze sousedních vsí obtěžovali. K dispozici dostal mlýn, o němž opat píše: „...bude mít mlýn, tak aby neškodil týmž vsím, jinak ať ho nestaví“. Tento záznam ukazuje, že Konrád přichází do krajiny, kde už některé vsi jsou a opat mu přesně vymezuje jeho výhody i hranice jeho činnosti, dané sousedstvím. Pokud

zakládal ves, dnešní Křinici, měl asi za sousedy nejméně dvě z vesnic - Martínkovice, Velká Ves, Voigtsbach, Hejtmánkovice, Broumov (tehdy ještě *villa*).

O půl roku později, okolo 15. března roku 1256 opat Martin pokračoval v kolonizaci polického lesa (*silva Policensis*) na broumovské straně Stěn. Dalšímu lokátorovi, jistému Pertoldovi dal na 16 let tento les okolo potoka Božanova a Stěnavy, aby jej vyklučil a založil tam ves. Na místě, kde kolonizoval Pertold, vznikla ves Pertoldsdorf (dnešní Božanov), nejjižněji položená ves Broumovska. Při kolonizaci je typické, že kolonizátor jako podnikatel riskantní akce získával i jisté výhody, jak jsme již viděli u Konráda. Dohoda stanovila, že Pertold se svými 80 lidmi nebude podržěn žádnému z fojtů, pouze svému pánu, břevnovskému opatovi. Dále měl dostat mlýn za svou službu (*molendinum pro servitio*) a ještě další. Také měl obdržet krčmu (*taberna*). Stejně jako Konrád byl upozorněn, že nemá škodit jiným sousedním mlýnům.

Také řemeslník Rudger (*mechanicus*) dostal v témže čase jako Pertold, okolo 15. března 1256, od opata německým právem k vyklučení les okolo řeky Stěnavy, v blízkosti trhové vsi Broumov, a to na 16 let. Mohlo se jednat o vysazení Velké Vsi. Rudger dostal zhruba 50 lánů. Po 16 letech měl splácet v denárech část ze soudních pokut. Pro poškození textu nelze zjistit, jaká část to byla. Podle dalšího případu lze usuzovat na dvě třetiny z celkové výše pokut.

Velmi zvláštním dokumentem na Broumovsku je listina opata Bavora z 26. listopadu 1296 pro šoltýse (*schultetus*) Gottfrieda. Ten zastával tuto funkci vsi Haitfolksdorf, tedy v dnešních Hejtmánkovicích. Listina je až z mladší doby, ale přesto potvrzuje, že ves vznikla někdy v době opata Martina. Bavor tomuto Gottfriedovi, tehdejšímu šoltýsovi v této vsi, jeho dědicům i nástupcům obnovuje privilegium tohoto úřadu (*schultetia*) do věčného držení (*in perpetuum*). Toto privilegium už totiž udělil opat Martin. To také rozhodně posunuje datum založení vsi *iure theutonico* zpátky do období (1255-1278) a dá se předpokládat, že se tak stalo už v letech padesátých. Na této velmi dlouhé a obsáhlé listině je zvláštní její struktura a charakter, protože připomíná jeden list z urbáře. Najdeme zde velmi pečlivě vypočítány platební povinnosti, jak Gottfrieda, tak i jeho svěřenců z Hejtmánkovic. Sám Gottfried dostává jeden lán, avšak hned nato je vypsána do nejmenších detailů jeho platební povinnost. Listina rovněž vypočítává jeho práva a povinnosti, pochopitelně především ty, které se týkají jeho úřadu tj. soudní povinnosti.

V listináři se na Policku objevuje taková listina pouze pro Bohdašín. Zdá se, že za opata Bavora leželo hlavní řídicí středisko policko-broumovského komplexu již dávno *ultra montes Steni (za horami Stěn)*. Podle těchto záznamů, většinou aktových, tedy víme, že ve 13. století postupně vznikly vsi Křinice, Božanov, Martínkovice, Hejtmánkovice, potom dvě vsi přímo nejmenované. Jednou z nich mohla být Velká Ves (*Kroensdorff*), který je dnes součástí Broumova a je mu tedy nejbližší, druhou jsou Hynčice.

Vysvětlivky

- Latinský zápis v listině od opata Martina zněl: *villam forensem, quae Brunow vulgariter vocatur*. Jednotlivá slova pak znamenají zhruba toto:

a/ *villam* (vesnice, obec)

b/ *forensem* (se soudním právem na veřejném prostranství, návsi, trhu)

c/ *quae* (který, která)

d/ Brunow (dnes Broumov, z německého Braunau, ze základu slov braun /hnědý, hnědá/ + aue /louka/, což mělo symbolizovat ornici a půdu v Broumově a okolí, která má jasnou světle hnědou až narezatělou barvu, v malířství bychom řekli hlinku)

e/ vulgariter (vulgárně, lidově, mezi lidem)

f/ vocatur (zvaná, nazývaná)

Celou větu bychom pak mohli tedy přeložit, že řemeslník Rudger dostává 50 lánů lesa při řece Stěnavě poblíž vesničky, která je mezi lidem nazývaná Brunow.

- Latinský název kodexu, sepsaného mnichy, zněl: Super cantica canticorum.

Jednotlivá slova pak znamenají zhruba toto:

a/ super (přes/na)

b/ cantica (píseň)

c/ canticorum (písní)

Celou větu pak překládáme jako Výklad písně písní. Jde o náboženský text, který se vztahuje na Šalomounovu píseň, která se nachází v Bibli, ve Starém zákoně, a která popisuje láskyplný vztah mezi ženichem (Bohem) a nevěstou (Izraelem). Je známo, že mniši Svaté písmo rozmnožovali opisováním, a jak je uvedeno zde, zadní strany papíru využívali na zapisování dalších událostí.

- Pokud tedy vezmeme v potaz darovací listinu krále Přemysla Otakara I. z roku 1213, i když se vztahovala původně na Hvozď polický a teprve později si břevnovští opati, ať už falzem či lstí, vyměnili svým výkladem svobodné zabírání území i za Stěnami (z pohledu od Police), a k tomu vezmeme dochovanou písemnou zmínku od opata Martina řemeslníkovi Rudgerovi z roku 1256, vyplývá mi z toho, že ves (v tehdejší jazyce *villa Brunow*, později *Brauensis*), která se stala základem dnešního Broumova, musela být založena a osídlena někdy kolem roku 1240 - 1250.

- Jeden lán, byla stará česká jednotka plošné výměry i vzdálenosti. Jako měrná jednotka v Českém království platila mezi lety 1268 - 1756. Sedlákovi, který obhospodařoval lán, se říkalo láník (z německého *Laaniger*). Jeden lán se rovnal polovině gruntu, tedy 2 lány = 1 grund. Samotné slovo lán se objevilo poprvé v první polovině 13. století, kdy docházelo v ekonomice ke změně, přestávalo se platit naturálně (výměnou zboží a produktů), a zavedl se první peněžní systém. Vrchnost rozdělila pozemky mezi hospodáře, kteří měli povinnost platit z pozemků vrchnosti peněžitý úrok, a to podle počtu dílů obdržené rozlohy pozemků. Těmto pozemkovým dílům se tehdy začalo právě říkat lány. První písemný záznam plošné míry lán se objevuje roku 1228 v díle *Codex diplomaticus Moraviae II.* (str. 204, patnáctidílný Moravský diplomatář). V záznamech jsou výměry pozemků, které se dají zorati jedním potahem koní. V němčině se takovému pozemku říkalo *Hube* nebo *Hufe*, v latině *mansus* a později *laneus* (*lánus*, čili lán). Přesná rozloha jednoho lánu se nedala přesně určit, nebo každý oráč za jeden den s potahem jednoho páru koní zvládnul jiný kus pole. Jeden lán se dále dělil na jitra nebo pruty. Pro představu kolik mohl být 1 lán podle důležitosti vlastníka: královský lán (12 kop záhonů = 27,9452 ha), lán kněžský (11 kop záhonů = 25,6164 ha), lán panský (10 kop záhonů = 23,2876 ha), lán selský (8 kop záhonů = 18,6301 ha), lán zemský (18,3001649 ha), lán německý (7,6597 ha).

- Opat Martin byl sedmnáctým opatem břevnovským v letech 1253 - 1278 a během jeho působení došlo k prvnímu organizovanému osidlování Broumova a okolí pomocí lokátorů, kteří organizovali zakládání vsí v okolí Broumova.
- Opat Bavor (Bavrius) z Nečtin byl devatenáctým opatem břevnovským v letech 1290 - 1332.
- Provodov a Nesvačilov, zmíněné obce v darovací listině krále Přemysla Otakara I. benediktinskému řádu v Břevnově, byly jakousi vstupní branou do dnešního Náchodska (listina uvádí Polický hvozd). Provodov (ves, dnes spojená se sousední obcí Šonov) dodnes stojí na břehu vodní nádrže Rozkoš nedaleko České Skalice směrem k Náchodu. Nesvačilov byla ve 13. století sousední obec kousek od Provodova. Ve 14. století byla přejmenována na Šereč a vydržela tak až do roku 1960, kdy byla přičleněna k Provodovu a postupně vystěhována z důvodu napuštění vodní nádrže Rozkoš, která původní Nesvačilov (později Šereč) zaplavila roku 1972.
- Vyklučení či klučení, je staročeský, snad i staroslovanský, název pro odstraňování pařezů z pokáceného lesa za účelem zúrodnění půdy. Ke klučení docházelo sekerou, pilou a volských či koňským potahem, aby se pařez dostal z půdy i s kořeny a později se takto uvolněná půda mohla začít zúrodnovat. Jinými slovy šlo o získání zemědělské půdy místo původního lesa či pralesa. Dalším způsobem pak bylo pálení a vypalování pařezů, tomu se pak říkalo *žďáření*. Půda, která se pak po vyklučení nebo po žďáření získala na místě lesního porostu, se pak nazývala *kopaninou*. Všechna tato původní slova, která popisují získání zemědělské půdy namísto lesního porostu, se nám dodnes zachovala v názvech nespočtu obcí, které nesou jména jako Klučov, Klučanka, Klučej, Žďár, Kopanina, Paseky, Oseky. Ještě k samotnému postupu, jak se z lesa stala zemědělská půda: první rok se vykácel les, vyklučily se pařezy, vypálily se mýtiny a prostor se překopal motykou v kopaninu. Druhý rok se pozemek na jaře osel a uvláčel branami.

Přemysl Otakara I. z durynského žaltáře

Milan Škoda (19. 04. 2023)

- průvodce Broumovskem <http://www.milan-skoda.cz/broumovsko.htm>

- facebook <https://www.facebook.com/milan.skoda.9862/>

zdroj: Broumovský zpravodaj (březen 2006)

zdroj: Barbora Trenčanská (Muzeum Broumova)

zdroj: Středověké dějiny Broumova (Tomáš Novák)

fotografie: Wikipedie